

A teológiai évek – felkészülés a lelkészi szolgálatra

Bevezetés

Ebben a tanulmányban a református lelkészi teológiai képzést 33 lelképásztorral készült interjú tükrében abból a szempontból vizsgálom, hogy az egyetemi oktatás és nevelés kérdései hogyan jelennek meg a lelkészi identitás kialakulása során.

A keresztyénség történetében az egyetemek immár 900 éve részt vesznek a pap-, illetve lelkészképzésben.¹ A 12. századi bolognai és párizsi egyetemek mintájára alapított középkori egyetemek egyik fő fakultásának a teológiát tartották.² Az azóta eltelt hosszú idő alatt a nevelési elvek és a tudomány is átment pár paradigmaváltáson. Több jel mutat arra, hogy korunkban a kultúra területén jelentős változások mennek végbe, ezzel együtt az egyetemi képzések keretén belül új paradigmák keresése indult, és ezen belül a teológiai képzés is keresi helyét az átalakuló világban.³

Új és újra feltett kérdések vetődnek fel, amikre a teológiai képzésnek válaszokat kell adnia.⁴ A lelkészinterjúk kapcsán talán az egyik legfontosabb kérdés, hogy vajon mi lehet a célja a lelkészképzésnek az egyetemi kereten belül:

- Olyan okos és tájékozott emberekre van szükség, akik teológiai szempontok alapján képesek reflektálni az élet dolgaira?
- Esetleg olyan vezetőképzés helye a teológia, ahol elég ügyes és gyakorlott lehet egy fiatal, hogy akár nála 20, 30, 40 évvel idősebbek „pásztora”, illetve lelkigondozója legyen?
- Vagy olyan igehirdetőkre van szükség, akik Isten Lelkének segítségül hívásával Isten Igéjét közvetítik és bölcsen tanítanak?

¹ MIHÁLYFI: A papnevelés története és elmélete, 54.

² Ez a hagyomány él tovább abban is, hogy több nyugat-európai egyetem szemeszterfüzete elsőként a teológiai kar kurzusait veszi sorra (Heidelbergi Egyetem, a müncheni LMU egyetem stb.).

³ HIGTO: A Theology of Higher Education.

⁴ A változások értékelése kapcsán megfontolandók Ravasz László hetven évvel ezelőtt írt sorai: „Mire bevezünk az új korszak vizeire, ámulva vesszük észre, hogy a megoldott problémák újaként merednek reánk s a dolgok lényege mit sem változott, csak a név más és a névadó.” RAVASZ: A világnézet, 309–316.

- Richard Osmer amerikai presbiteriánus (kálvinista) teológusként a teológiai képzés célját a következőkben látja: „Az egyházban tanítók számára egy dolgot tisztáznunk kell: tanításuk alapvető célja, hogy egy olyan környezetet biztosítsanak, melyben a hit éled, támogatásra lel és kihívást kap.”⁵ Ennek kapcsán kérdezhetjük, hogy lehet-e az egyetem Isten iskolája a teológus számára?⁶

Ez a tanulmány része egy nagyobb vállalkozásnak, melynek során a lelkészek életének „megtörténetét” (Kernnarration) követve a tartalomelemzés módszerével összesen kilenc téma mentén vizsgáljuk a lelkészi identitás kulcskérdéseit.⁷ Ez úton szeretnék köszönetet mondani Hámori Ádám kollégámnak és az általa vezetett egyház-szociológia szeminárium teológus hallgatóinak, akik az elmúlt három év során összesen 33 protestáns lelképásztorral készítették interjút 2013–15 között az ország különböző pontjain. Az interjúk anyagát, az interjúrészleteket a társadalomtudományos közlemények módszertani gyakorlatának megfelelően anonim módon idézem. A kutatás célkitűzéséből adódik, hogy az információkat, interjúszövegeket elsősorban nem személyhez kötötten, hanem a tágabb jelenségkör sajátosságainak bemutatására használjuk. Módszertanát tekintve a tanulmánynak nincs előzetes hipotézise, amit igazolni szeretnénk, hanem az interjúkban előkerült témák összegzését és tudományos igényű, de egy lehetséges reflexióját írjuk le. Fontosnak tartom, hogy ne az előzetes sémák igazolása vagy illusztrációja legyen egy-egy lelkésznek a beszámolója, hanem a témák „párbeszédbe kerüljenek” a tudományos sémákkal. Ezzel a módszerrel természetesen nem kapunk átfogó képet a lelkészekről, hiszen a kvalitatív elemzés korlátokat szab ennek, de az interjúk fő ereje a kérdéseikben és a bizonyágtételükben van. Ha az idézett gondolatok rezonálnak az olvasó saját élettapasztalatával, akkor a lelkészek történetei saját reflexióra készíthetnek bennünket mint a személyes vallomások olvasóit (transformative resonance).⁸ A lelkészek elmondott élet-bizonyágtételei pedig a saját magunk által megharcolt válaszaink megtalálásában segíthetnek.

A következő oldalakon azt vizsgáljuk, hogy milyen válaszokat találtak az interjúalanyok teológusként, remélve, hogy szempontjaik segíteni tudják a teológiai képzés útkeresését korunk változó kihívásai között.

⁵ OSMER: Teaching for Faith, 15.

⁶ A Zsoltárok könyvéhez írt kommentárjában, a reformátor megtérésének leírása kapcsán írja Osmer, hogy a hitben növekedés az Isten által való taníthatóságban való növekedés, i. m., 53.

⁷ A kutatómódszertanhoz lásd WHITE–WOODFIELD–RITCHIE: Reporting and Presenting Qualitative Data, 311–313.

⁸ SWINTON–MOWAT: Practical Theology and Qualitative Research, 47.

A felnőttkor küszöbén

A családi fészek elhagyása a legtöbb teológus esetében egybeesik az egyetemi évekkel. Levinson szerint ez az életszakasz egyfajta átmenet a felnőttkorba, amikor a fiatalok saját életüket alakítják ki, olyan területeknek, mint a párválasztás, az első munkahely, a családalapítás.⁹ Ebben a szakaszban az ember önálló útra indul, függetlenségének megteremtésére törekszik. A fiatalnak szüksége van az eltávolodásra ahhoz, hogy identitása megszilárdulhasson. Erről az időszakról elmondható, hogy ambivalens a viszony a szülői házhoz, de a felnőtt élethez is. Még otthon van a szülői házban, de mégis már elszakadt onnan; már belépett a felnőtt életbe, de még nem teljesen önálló.¹⁰ Erikson az identitáskrizist leginkább a serdülőkor kihívásának látja, és szerinte ezt a kora ifjúkort elsősorban az intimitás és integritás kérdései határozzák meg.¹¹ A serdülőkorban elindul a fiatal egy úton, viszont 20–30 éves kora között sok olyan további döntést kell meghoznia, amelyek az identitását alapvetően meghatározzák. A serdülőkori identitáskrizisre talált válaszok után az elköteleződés, a megtalált úton való járás első lépései mozgalmassá teszik ezt az időszakot nemcsak a külső történések, hanem a belső viszonyulások, világnézet stb. tekintetében is. A hitfejlődés szempontjából az ifjúkor egyik kulcsfogalma az elhívással kapcsolatos egyéni vízió (vocation dream) megélése.¹²

Addig világi iskolába jártam, akkor az volt nekem az álmom, hogy bejövök a teológiára és itt lesznek a kiválasztottak, akik tényleg elkötelezettek Isten szolgálatára. Teljes mély megdöbbenés ért, hogy nagyon sokan vannak, akik csak úgy itt vannak. (16/23)

Sokszor tényleg ez volt, hogy valakik inkább [...] szerettek volna kis Cseri Kálmánok lenni, de hogy ez nem sikerült senkinek sem. Szóval, hogy amikor én elkezdék Cseri Kálmán lenni és úgy csinállok, mintha ő lennék, de nem azért, hogy úgy képmutató vagyok, vagy át akarok bárkit is verni. Nem, mert ez egy pozitív példa, hogy az szeretnék lenni, de nem az vagyok. Na tehát ugye [név] ők ketten voltak, akik továbblendítettek és elindítottak azon, hogy elmélyüljek, hogy érdemes teológiával foglalkozni, a rendszeres teológiával foglalkozni. (6,16)

⁹ LEVINSON: *Seasons of a Woman's Life*, 18.

¹⁰ I. m., 25.

¹¹ ERIKSON: *Identity – Youth & Crisis*, 135.

¹² FOWLER: *Becoming Adult – Becoming*, 117.

A serdülőkorban kialakul a nagy Álom – azoknak a vágyaknak az összessége, amit az életben el szeretne érni a fiatal –, és később ez tovább formálódik. A fiatal nagy álma, hogy hőssé legyen, rendkívüli tettek végrehajtására vágyik.

El sem tudtam képzelni másképpen, mint hogy én elmegyek egy kicsi helyre, és már mielőtt végeztem volna, megkeresett Somogy megyéből minket az anyukámnak egy, az egyházból ismert ifitársa, ő akkor már évtizedek óta Somogyban dolgozott, ott volt lelkész, és ő hallotta [...], hogy én Baranyába készülök. Mer' hogy akkor az volt ugye a végvár, és akkor eljött hozzánk, hogy Baranya most már kezd feltöltődni fiatal lelkészekkel, de ha én tényleg olyan helyet keresek magamnak, akkor menjek Somogyba, mert az sokkal nehezebb helyzetbe van. És hát én természetesen azt mondtam, hogy ide nekem Somogyot. (26,4)

Míg gyermekkorban időérzékelésünk a jelenhez kötött, addig a fiatal számára a jövő válik a legfontosabb időperspektívává, már nem a jelenben él, mint a gyermek, hanem a jövőre tekint.¹³ A fiatal számára nagyon fontos a jövőorientáltság, a rá váró életkérdésekre való válaszkeresés és az az álom, hogy ő majd beteljesíti vágyait, illetve megmutatja a világnak, a környezetének, hogy mire képes. A történetekben ehhez a „majd én megmutatom, én jobban tudom” mintázatai jellemzőek. (Nem véletlen, hogy a legtöbb forradalom elindítói ezen korosztály tagjai voltak a történelem során.) Újoncfázisnak is nevezik ezt az időszakot, mert a fiatal már felnőttként definiálja magát, már kirajzolódik a karaktere, ugyanakkor még kevés tapasztalata van a felnőttéletről.¹⁴

Mert tudod, abban az időben kicsik voltunk még ahhoz, hogy lássunk szemben teljes mélységében embereket, meg teológiai látásokat, meg sok mindent. [...] nagyon jó tanárok voltak, de megvolt a másik véglet is, akit kár volt odaengedni, mert többet rombol, mint amennyit a többi használ. És azért kicsi emberekről beszélgetünk. 18–19 éves emberkéék mennek a teológiára. Én is úgy mentem. Ott még viszonylag túl nagyokat lehet rombolni. (12,20)

Az életszakasz nehézsége abban rejlik, hogy a fiatal már felnőtt ugyan, de még tapasztalatlan, még keveset tud az életről, és a jövő nagyon tág, nehezen igazodik el. Épp ezért fontossá válik ebben az időszakban a mentorszemély szerepe, akitől a fiatal mintát, információt, segítséget kaphat, aki átadja neki tapasztalatait, segít a döntő választásokban.

¹³ ZIMBARDO: Időparadoxon, 193.

¹⁴ BERGER–LUCKMANN: A valóság társadalmi felépítése, 195.

Ő volt az ifivezetőm, a teológiát akkor végezte el, mikor én elsőbe kerültem. Együtt nem voltunk soha, de nagyon sokat tanultam tőle, sokat biztatott, meg mellettem állt. Ő egy példa volt, nagyon más, ő egy szelíd, nagyon megbízható, nagyon hiteles keresztyén, nagyon odahajlik az esetekhez, én ennél sokkal izébb vagyok. Ő nagy hatással volt rám. (23,12)

Volt egy-két ember, akik itt kiemelkedtek az itteni tanárok közül és a tudásukkal elsősorban, de a személyiségükkel is néha hatást gyakoroltak énrám. De a legnagyobb fordulat mégiscsak az volt, amikor személyes kapcsolatba kerültem a [professzor neve] tanítványaival. Ennek a [professzor neve]-nek volt egy olyan kisugárzása, úgy látszik, tudásban is és személyiségben is, ami kinyitotta a szememet arra, hogy no lám, no lám, a református egyház nemcsak az, amit én megismertem. [...] És az egy nagy felfedezés volt. (5,54)

A képzés szempontjából fontos lehet a többgenerációs tanári gárda, hiszen a fiatal integritáskérdéséhez és a bölcsesség kereséséhez az idősebb, tapasztalt mentorok tudnak többet adni, a fiatalabb tanárok számára pedig az intimitás, a generációk közelsége miatti kapcsolódás mehet könnyebben a fiatalokkal.

A szakmai identitásformálás három dimenziója

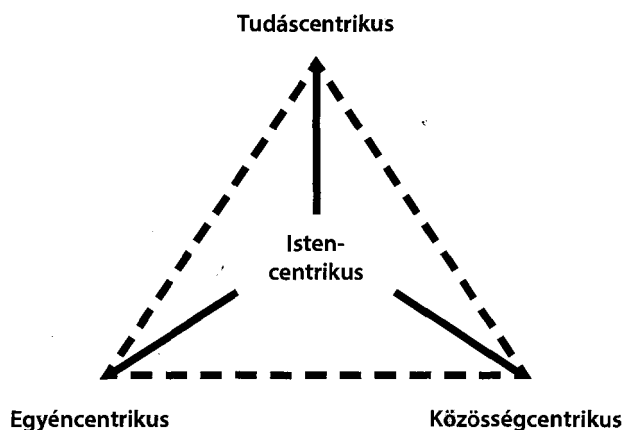
Az egyetemi képzésnek számos célja lehet, de az amerikai valláspedagógus professzor, Robert W. Pazmiño szerint az oktatás és nevelés kapcsán a nevelési intézmények három fő fókusz valamelyikét tartják elsődlegesnek.

Az egyik a tartalomközpontú oktatás, amely elsősorban tudást akar átadni és célja, hogy minél több ismerethez jusson a diák és minél műveltebb legyen az adott területen. A másik lehetséges célja az oktatásnak, mikor az egyén igényeit veszi figyelembe a nevelő és a nevelési rendszer: mi az, ami a diákot érdekli, érinti, számára releváns és fontos. Itt az oktatás a diák befogadókészségéhez, motivációjához kötődik elsősorban. A harmadik lehetséges fókusz a közösség igényeit veszi figyelembe: mi az, amire a közösségnek szüksége van, és nagy hangsúlyt helyez ez a fajta oktatási szemlélet arra, hogy a diákok kapcsolódjanak egymáshoz, tegyenek a közösségért, legyenek felelős és aktív részesei a társadalom életének és alakítói környezetüknek.

A főbb tanítási fókuszok Pazmiño szerint:¹⁵

	Fókusz	Szükségletek	Curriculum	Hangsúlyok	Korlátok
Rendszerezett tudás	Tartalom-fókusz	A tudományosság igényei	Logikai meghatározottság („Mi az, ami adekvát és tudományosan megalapozott?”)	A tudományos ismeretanyag fő hangsúlyai	A diákok befogadó-képességének figyelmen kívül hagyása
Diákok érdeklődése	Az egyént állítja a centrumba	A diákok „érzése” szükségleit és érdeklődését tekintve	Pszichológiai tájékozódás („Mit szeretnél tanulni?”)	„Aha”-élmények kiváltása	A rendszerezett tudás és/vagy a közösségi felelősség elsikkadhat
Közösségi élet	Közösségi vagy társadalmi fókusz	A közösség igényei	Társadalmi meghatározottság („Mit vár el a csoport?”)	Szocializációs (enkultúrációs) folyamat	A status quo fenntartása az ellenvélemények és a kreativitás elnyomásához vezethet

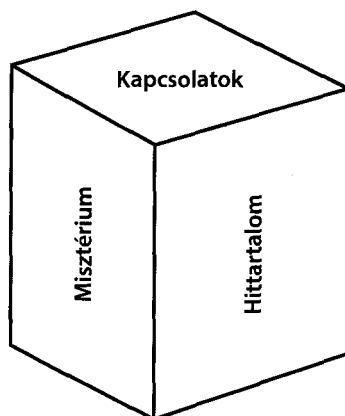
Pazmiño mindhárom fókuszot fontosnak tartja, de amellet érvel, hogy az egyházi oktatásnak elsősorban Isten-centrikusnak kell lenni. Ezt szemlélteti az alábbi ábra:¹⁶

¹⁵ PAZMIÑO: Principles and Practices of Christian Education, 22.

¹⁶ I. m., 17.

Az Isten-centrikus nevelési fókusz nem azt jelenti, hogy az előző három nem lenne fontos. Mindegyik területet az Istennel való kapcsolat viszonyrendszerében értelmezi. Az egyházi, ezen belül a teológiai oktatás számára nem a tartalom, az egyén vagy a közösség jelent fókuszt, hanem az Istennel kapcsolatban megélt közösség, az Istennel megértett tartalom és az Istennel kapcsolatban reflektált önismeret. Ezeknek a perspektíváknak Samuel Solivan kapcsán a következő neveket adja Pazmiño: az első az ortodoxia („igaz tan”), a második az ortopraxis („igaz gyakorlat”), a harmadik az ortopathos/ortopassion („igaz lelkesedés”).¹⁷ A felnőttképzés kapcsán, más elnevezéssel ugyan, de Osmer is e három dimenzió együttes érvényesítését tartja mérvadónak.¹⁸

Az egyházi nevelésben és oktatásban e dimenziók együtt kell hogy megjelenjenek. Az ortodoxia a másik kettő nélkül merev szabálykövetést és az igazság törvényeskedő változatát eredményezheti. Az ortopraxis önmagában kegyeskedésbe vagy spiritualitás nélküli humanizmusba fordulhat. Az ortopathos pedig egy a világtól, de akár az egyház közösségétől is elszakadt miszticizmusban szigetelődhet el. A továbbiakban e három dimenzió érvényesülését vizsgáljuk meg a magyar teológiai oktatásra nézve a lelkeszinterjú tükrében.

A kognitív sémák elsajátításának nehézségei és szükségessége

A teológia tudományának tartalma szempontjából kulcsfontosságúak az elődök által hagyományozott kognitív sémák.¹⁹ Egy lelkesz szemléletesen vall a sémák elsajátításának fontosságáról:

¹⁷ PAZMIÑO: God Our Teacher, 12.

¹⁸ OSMER: Teaching for Faith, 39.

¹⁹ OSMER: Teaching for Faith, 42.

Nagyon érdekes volt ezt meglátni, és én nagyon nagyra értékelem ezért a teológiát. Mindig megy ez a nyavalygás, hogy kéne gyakorlatot tanítani többet a teológián – nem tudom, biztos hallottad már ezt a toposzt –, ellene vagyok. Érdekes módon ellene vagyok. Szerintem sosem lesz már az embernek ideje héberezni meg görögözni, és végső soron mégiscsak teológusok vagyunk és a teológia grammatika – mondja Luther. Tehát itt gondolkodni kell, meg olvasni kell, meg szociológiai riportot csinálni. Kikerülsz segédlelkésznek és temetsz, mint az állat. Nincs többé ilyen nyavalygás. Halomban állnak a könyvek, és évek óta nem tudom végigolvasni. Tehát ez egy munka. Majd beszélünk erről is biztos... A lelkészi hivatás. Ott kellene tanulni. Az ember később meg úgyis szív... kimész akkor és szívsz eleget. Szerintem jó főnök kell, aki elmagyarázza hatodéven, vagy mit tudom én. Kell a gyakorlat, de szerintem nem a suliban. Ott el kellene mélyedni azokban a dolgokban. (17,26)

Az egyetemi életben nagyon fontos szerepe van, hogy a szakma specifikus sémarendszerét elsajátítsa a hallgató. Mérő László karakteres véleményt fogalmaz meg az egyetemen elsajátítandó sémarendszerekkel kapcsolatban: „Az egyetem, azaz az universitas lényege éppen az, hogy egy általános képzést ad, amelynek segítségével a diplomásoknak meglesz az alapja ahhoz, hogy specialistává váljanak. [...] Az egyetemistát arra edzették öt éven át, hogy bármikor meg tudjon tanulni valami egészen újat, meglegyen hozzá az általános szakmai alapja, és legyen gyakorlata az egészen új dolgok megtanulásában. [...] Ebből a szempontból majdnem mindegy, hogy valaki a római jogból, a parciális differenciálegyenletek vagy az ószláv grammatika tanulmányozásával szerezte meg ezt a képességet. Minden egyetem esetében ez a szakmai alapozás valami olyasféle dolgokkal történik, aminek később nagy valószínűséggel nem veszi konkrét hasznát az ember. Például nem orvos az, aki nem tudta valamikor a halántékcsont összes dudorának és üregének a latin nevét – és van belőlük vagy kétszáz. Ezek még csak megbetegedni sem igen tudnak, de akkor is, az orvosnak ismerni kell az emberi test minden porcikáját. Ez alapozza meg tudását és az általános gyógyítóképeségét. [...] Az egyetem generalistákat képez. Ugyanakkor aki akar, viszonylag gyorsan specialistává válhat.”²⁰ Ehhez hasonlóan a teológiát végzett hallgató egy általános rálátást és szemléletet kap, amit aztán érdeklődéséhez és tehetségéhez mérten tovább mélyíthet. Ez a generalista versus specialista dilemma jelenik meg a következő lelkészinterjúkban is:

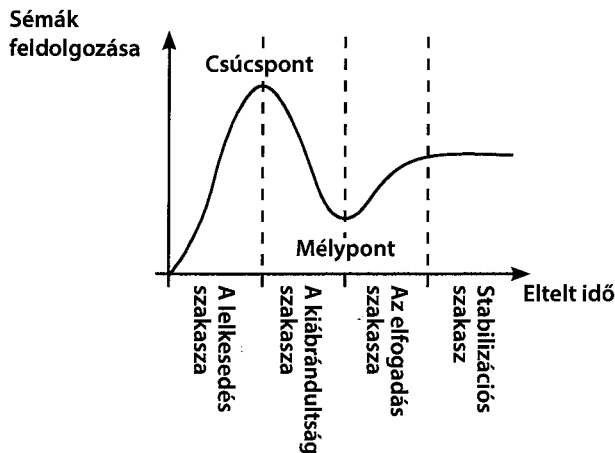
Nagyon-nagyon eszköztelen a mai lelkésztársadalom. [...] én nagyon borzasztó vagyok egzegézis, görög/héberből, de az én véleményem az, hogy teológusokat képzünk, és nem lelkészeket, és ez nem jó, mert teológusokból viszont középszerűt tudunk képezni. Tehát hogy ez ma nem olyan nehéz, ott van a

²⁰ MÉRŐ: Maga itt a táncban?, 29.

Bibleworks, kipreparálja a szöveget. Ott van egy csomó jó színvonalú, magyar nyelven is vannak jó kommentárok, de angolul meg bármikor bármi elérhető. Ezek azért olyan teológusok, akik éveket vagy évtizedet töltöttek egy páli levélnek az értelmezésével, és hogy bizonyos szempontból többre jutottak, mint amire mi fogunk, ha nekiülünk a szövegnek. Azt gondolom, hogy ettől függetlenül ezt nem spórolnám meg, tehát ez tök jó dolog úgy készülni, hogy a szöveget kipreparálni, végignézni, de hogy nekem hiányzik az, hogy oké, de mi az a közeg, amiben mi hirdetjük az evangéliumot, mik a kérdések. Ebben az apologetika, önismeret, tök jó lenne a szociológia egy olyan szempontból, hogy egyházmegértési szempontból. Vannak még ilyen vezetélemélet, meg nem tudom mi. (3,59)

Visszatekintve én azt mondom, hogy sok jó impulzust kaptam. Amikor ott ültem, akkor azt gondoltam, hogy ez nagyon uncsi. [...] Viszont sok olyan dolgot mondtak el a gyülekezetük életéből, ahogy ők csinálták, ami engem akkor nem nagyon érdekelt. Visszagondolva azok az anekdoták, amiket beleszórtak, egy kicsit nagypapássá tették az órákat. Nagypapa mesél az unokáinak. Most azt látom, hogy majdnem az volt a lényege az egésznek. Volt 1-2 tanár, aki iszonyatosan tölcserrel töltötte a fejünkbe a tudást. Nem gondolom, hogy ezzel baj volt. Ezekkel a dolgokkal kevésbé foglalkozom ma. [...] Arra viszont megtanítottak, hogy mit hol kell megtalálni, ha az ember keres. Az élet is megtanítja az embert megkeresni, hogy hol vannak magyarázatok vagy ilyen dolgok. (20,16)

A sémák nagy mennyiségű elsajátítása időigényes és fáradságos feladat. Az alábbi sematikus ábra a sémák elsajátításának mennyiségét és a motiváltság különböző időszakait érzékelteti.²¹

²¹ A sématanulás és motiváció összefüggése, CSERVENYÁK: Szörfölés a motivációs ciklus hullámain.

A sémák elsajátításának fázisai: az ismeretszerzés öröme, nehézségei, „értelmetlensége” a teológiai képzés kapcsán több interjúban is előkerült:

Egyre jobban a teológiával kapcsolatos akár irodalmi, akár bibliai vetületű ismeretek elkezdtek foglalkoztatni. Szóval úgy éheztem és szomjaztam az igazságra, mondhatnám nagyon nemesen, de hát azért lehet ez túl szép ahhoz képest, amit ott megéltem, de valami ilyen az egyértelműen, tehát az ismeretek iránti mély éhség ott volt bennem. (10,8)

Az egész megtérésfolyamat ez nagyon gyorsan zajlott, igazából úgy volt, hogy megtértem, és akkor utána fél év múlva, nem volt egy év, 8 hónap múlva én jelentkeztem a teológiára. Tehát ez elég merész dolog volt, és ezt is éreztem a felvételin, hogy én nem tudok semmit, pláne azokhoz képest, akik ott voltak a lelkészgyerekek, ezek úgy születtek, hogy tudják a Bibliát fejből. Én meg azt se tudom, miről van szó. Úgyhogy a legnagyobb élmény nekem ez volt a teológián, hogy a Bibliával foglalkoztam állandóan. Meg hogy istentiszteletek vannak, és külön leülünk még beszélgetni. [...] és azt éreztem, mintha egy szivacs vagyok és Isten önti rám az Igét, meg a tanításokat, meg a közösségélményeket, tehát így nagyon... Na ebből azért nagyon sokat tanultam, és aztán utána később megjött az eszem is azért. Hogy azért le kell ülni, meg kell tanulni dolgokat, és akkor a végén már jó volt. (29,14)

Jó esetben a képzés öt éve alatt az elsajátított sémáknak nemcsak a mennyisége, hanem komplexitása is nő.²² Tehát a tanulónak „elkezd összeállni” többféle mintázat és egyfajta saját látás és vélemény a teológiai kérdésekről. A sémák közötti összefüggések meglátása és az életkérdésekben való alkalmazása hozzájárul ahhoz, hogy világszemlélete, a világról alkotott képe változzon az egyetemi hallgatónak.

Voltak olyan teológiai területek, ahol felfedeztettek velünk, felfedeztünk dolgokat, és ezek szélesítették az ember látókörét, és voltak olyanok is, ahol az a fajta teológiai látás, amiben én gondolkoztam, szocializálódtam, az nem mindig volt teljes összhangban azzal, amit tanultunk, vagy ahogyan tanultuk. (11,15)

A sémák mennyiségi növekedésével egy ideig még az asszimiláció jelensége tapasztalható, ami azt jelenti, hogy a meglévő sémarendszerbe integrálja a fiatal az újabb megértett és elsajátított gondolatokat.²³ Egy idő után azonban már nem működnek a régen bevált sémarendszerek, ekkor az akkomodáció jelenségét figyelhetjük meg. Új sémarendszerek jönnek létre a régi sémarendszerek széttöredezésével és azok egy más rendszerbe való beépülésével. Az

²² MÉRŐ: Észjárások – remix, 189.

²³ PIAGET: Szimbólumképzés gyermekkorban, 177.

előző kognitív sémák vagy akár hitszintek rendszerei nem tűnnek el, de beépülve új konstellációban jelenhetnek meg a későbbiek során.²⁴

A teológián viszont nemcsak a társaság volt jó, hanem a hitélet is abszolút megoldult. Bibliakörök, ez-az-amaz, és hát hivatásszerűen egy csomó kérdésen el kellett gondolkodni. Addig is gondolkodtam ezeken, de folyamatosan alakult a dolog. Ott is kialakult egy nagy erős, jó hit – hú, ezt most így dicsérem... De a lényeg az, hogy egy dinamikus, gyors fejlődés... évről évre minden kérdésre. (17,22)

Több lelkész számolt be arról, hogy milyen kihívást jelentett a teológián elsajátított szemlélet és tudásanyag, és milyen nehéz volt megtartani a régi hitüket. Volt, aki ennek örült, hogy változott az ő látása, volt, aki azonban így kezelt „megvédeni” magát a teológián őt ért hatásoktól.

Találkoztam [tanár név], aki nagyon nagy hatással volt rám. A hite is és a műveltsége is. Éreztem, hogy hívő ember, és ezért szerettem is. De emlékszem rá, hogy nem tudtam hova tenni, hogy cigarettázik, és ez nagyon zavart. Evangélikál-bethánista háttérből jöve ez nehéz volt. Igaz, hogy elvált, de hát történnek ilyen tragédiák az életben, bizonyára nem ő volt a hibás. Innen indultam. Érték kihívások. Sok mindenem át kellett mennem és sok mindent át kellett értékelnem. A korábbi örökségemért hálás vagyok, de már nem az vagyok. Fokozatosan történt, de már egyáltalán nem az vagyok, aki akkor voltam 23-24 évesen, teológiai értelemben. Nem volt könnyű. Az első évek nehezek voltak. Fokozatosan könnyebb lett. Az eltávolodás nehéz volt, mert kicsit árulásnak is érezhettem volna. De úgy gondolom és úgy érzem, hogy a Krisztus felé közeledtem. [Tanár név]-ben ezt láttam meg, hogy a Krisztushoz közelebb van, mint én. Ez vonzott benne, hogy tanuljak tőle: hogyan lehet Krisztushoz közelebb kerülni. Ez az irány meg is maradt. Krisztus volt a mérce és a cél. Másképpen gondolkodom sok mindenről, majdnem mindenről a teológiában, mint ők. De ez nem azt jelenti, hogy nem az a gyökér, vagy nem az az irány – a Krisztushoz közelebb kerülés – amit rajtuk keresztül kaptam. (25,9)

Az egyetemi évek – akár pozitívan, akár negatívan élte meg a diák – a világgép alakításában, a teológiai kérdések rendszerére való rálátás, szemléletformálás tekintetében nem múlnak el nyomtalanul. A későbbi szakmai életében az itt tanultakra épít és foglal állást. Ha a képzés során összeállt a hallgató számára az, hogy képes-e az élet kérdéseit teológiai reflexiónak alávetni, illetve „végső meghatározottságának” tekinti-e a keresztyén üzenetet,²⁵ akkor ez a teológiai szemlélet a későbbiekben is meghatározó lesz számára, még akkor is, amikor esetleg kilép az egyházi szolgálatból.

²⁴ FOWLER: Stages of Faith, 289.

²⁵ TILLICH: Rendszeres teológia, 29.

Mikor az ember felfedezi, hogy a teológiai képzésnek és struktúrájának mennyire nincsen köze a valósághoz, ahhoz, amit lelkésszéként csinálnod kell. Aztán rájössz, hogy mégiscsak megvan ennek a szépsége. Mondjuk egyháztörtört nincs értelme 10 szemeszteren keresztül tanulni, ezt továbbra is fenntartom. Mindenki két hét alatt készül fel a szigorlatra és tökéletesen elég, tehát hogy pont, felkiáltójel. De voltak tárgyak, amiket ki nem hagytam volna. (12,19)

Így nyílt, csiszolódott, szélesedett [a hitem], és talán azt is mondhatom, hogy sokkal inkább hitelvi alapokat nyert. Addig egy olyan nagyon gyermeki hit volt, ami inkább a lelkesedés, a közösség, a szeretet megtapasztalása volt, és itt jöttek le azok a hitelvi tapasztalatok, ami már döntésszerűen, dogmatikailag a helyére került. (16,23)

A meggyőződési közösség sokszínűsége

A teológia egy speciális közege az egyháznak, hiszen a többi egyetemhez képest a hasonló érdeklődésű, indíttatású fiatalok kerülnek egy közösségbe. Az egyház felől nézve a sokféle családi háttérből, kegyességi irányzatból, hitstílusból érkezők sajátos gyűjtőhelye a teológia. Amíg egy nagyobb városban van lehetőség arra, hogy valaki a saját hitstílusa szerint válasszon gyülekezeti közösséget, addig a teológiák között ez nehezen megy, hiszen kevesebb ilyen intézmény működik. Az intézményen belül – mint az élet más területein is – az ember hálózatokban gondolkodik, és ennek megfelelően szociális kapcsolatokat, kapaszkodókat keres.²⁶ Folyamatosan összehasonlítjuk egymással életutunkat, életterveinket és a közösség modelleket és mentorokat, szereplőket kínál a bevonódásra és az elkülönülésre egyaránt. A bevonódás, a saját történetnél nagyobb ügy – vagy közös történetben való részesülés – nem elhanyagolható jelentőségű a tanulás motivátorai között. A tanuló elhiszi, bízik benne, hogy egy adott (szakmai) közösség története számára releváns. Ha a részesedés igénye cselekvésbe fordul és a közösség befogadja – beavatva a tudásba a tanulni vágyót, akkor válik a tanuló is „értelmezés hordozóvá” –, ő maga is írja tovább azt a történetet, melybe bebocsátást kapott.²⁷ Mivel a teológia egyrészt oktatási intézmény, másrészt az egyház egy speciális közössége, a teológiai hallgatónak nemcsak a szülői házhoz, hanem (küldő) gyülekezetéhez való viszonyát is definiálnia kell. Ennek a keresésnek mintázata, amikor a teologus körbelátogat több városi gyülekezetet.

²⁶ Vö. CASTELLS: *The Power of Identity*, 5.

²⁷ DRECHSEL: *Lebensgeschichte und Lebens-Geschichten*, 41.

Akkor határoztam el azt is, hogy körbejárok mindent, ami lehetőség van Budapesten, minden gyülekezetbe el akarok menni, az Élő Isten gyülekezetébe, a Pünkösdi gyülekezetbe, a baptistákhoz, előtte én nem jártam sehol. Nekem az volt a természetes, ahogy mi ott éltünk. Nem vágytam máshova. A teológia évei alatt, ami itt Pesten volt, minden gyülekezetet megnéztem. Volt, ahonnan menekültem, és mondtam, hogy jaj, aztán volt olyan, ahol hasonló légkört találtam, mint nálunk, tehát ahol szerették egymást az emberek, tudtak egymásról, ismerték egymást a gyülekezet tagjai. Nagyon vegyes volt a benyomás. De úgy ötödév végére, kimondtam, hogy a református a legjobb felekezet, mert a legbiblikusabb. Nekem ez leszűrődött ebből a nagy körbejárásból, tudtam azt is, hogy lelkészként nem illik elmennem kinek az istentiszteletére. Teológusként még azt gondoltam, hogy szinte a kötelességem az is, hogy tudjak mondani valamit erről, ha valaki megkérdezi, hogy miért nem evangélikus vagyok, és miért vagyok református. (16,23)

Van, aki az elsődleges referenciaközeget a teológián, van, aki viszont egy (többnyire az otthoni) gyülekezetben találja meg:

A teológián volt a gyülekezetem. [...] a teológusoktól meg elvárják, hogy kopotások kopottra a padot a gyülekezetben. Minek? A teológia a gyülekezetem. (12,18)

Én nem épültem be [városnév] gyülekezetbe. Ha vizsgaidőszakban esetleg fent maradtam, mert másnap vizsga vagy hangverseny volt, hogy menni kellett szolgálni, akkor sem köteleződtem sehol. [...] És ugyanaz az élmény, hogy ahogy én középiskolában sem vettem igazán részt balhéban, egyetem ideje alatt sem emlékszem, hogy nekem a nagy bulizások helyszíne lett volna a teológia. Megtanultam, amit meg kell, meg hát csináltam otthon a dolgomat, amit meg kellett. Tehát így éltem meg, hogy mentem haza hétvégén és 5 napot fent vagy, de aztán mész haza, mert oda tartozol vagy hát az az otthonod. (13,15)

Minden közösség interpretáló közösség, melyen keresztül élettapasztalataink értelmezési keretbe foglalódnak, egyfajta közösségi értelemkeresésről, értelemtalálásról van tehát szó.²⁸ A kollektív cselekvés és tapasztalat nemcsak egy öröklött tradíciót rekonstruál, hanem a jelen és a jövő tapasztalatait is szervezi. Az egyik ilyen „örökség” az individuális-rendszerező és a fundamentalista hitstílus közötti ellentét a teológia közösségén belül.²⁹ A hitstílusok különbségét Heinz Streib definíciója szerint értelmezem: „Saját definícióm szerint a hitstílusok különböző módjai a vallás gyakorlati-interaktív (rituális), pszichodinamikus (szimbolikus) és kognitív (narratív) újjászervezésének és

²⁸ GRÄB: Lebensgeschichten Lebensentwürfe Sinndeutungen, 93.

²⁹ STREIB: Faith Development Theory Revisited, 153.

használatának, amelyek az élettörténetben és az életvilágban gyökereznek, és amelyek korrelációban a személyközi kapcsolatok stílusával egy életen át egymásra rakódó rétegekként alkotják a vallásosság változásait és átalakulásait.³⁰ A teológia világa kívülről nézve egyfajta meggyőződési közösséget alkot, de a rendszeren belül sűrűsödnek az egyház sokszínűségének stílusai. Vannak egyéni hitbéli útra jellemző különbségek, de vannak hozott különbségek is, hiszen a vallásos szocializáció meghatározó, és nem a teológián kezdődik a hitbéli növekedés folyamata.³¹

Ugye nekem nagyon sok konfliktusom volt a teológia falain belül. Mert én a liberális teológiát istentelenségnek tartottam, azokat az embereket, akik ezt vitték vagy hirdették, nem tartottam megtért embereknek, az egyház ellenségeinek gondoltam. Szóval, hogy azért ez érthető, hogy azért ez egy elég nehéz dolog, hogy az ember egyik oldalról vizsgáljon meg tanuljon, de a másik oldalról meg úgy érzi, hogy amit ti csináltok, az egy nagy istentelenség, és ezt abba kellene hagyni, és ezt nem szabadna így. Ezt nagyon sajnálom, mind az én hozzáállásomat, mind ezt az egész helyzetet. Nagyon nehezen beilleszthető valaki, aki egy lelki közösségből jön, és aktív lelki életből, ez a... nem tudom, hogy most a teológia milyen, de akkor ez szinte borzasztó nehéz volt valamilyen módon beilleszkedni ezzel a hozzáállással [...] tehát nagyon erős kontraszt volt. (31,21)

Az egyházi közösségekből hozott sokféleség, a kialakuló klikkek és csoportok közül kiemelkedik a „piés” és „piás” csoportok megkülönböztetése. A teológiai tanulmányok során sokféle feszültséget hordoznak a rendszerben élők. Ezeknek a feszültségeknek egy része életkori sajátosság, de egy másik részük viszont a teológia mibenlétével kapcsolatos. Több esetben a teológia mint tudomány és/vagy az egyéni hit megélése közti feszültség rajzolódik ki:

Mert sajnos azt is kellett lássam, hogy a professzorok közül sem mind hívő. (16,24)

Hány teológiai tanár jár gyülekezetbe? Hány teológiai tanár van ott minden áldott vasárnap a templomban? Prédikál, szolgál, megy el reggeli áhítatra, megy el hétközi alkalmakra? Hagyjuk már! 95%-uk sehova nem jár. (18,12)

Értékkonfliktus az, ami két „címkézett” csoport létét életre hívja. Mivel ez a „piés/piás” ellentét informálisan van jelen, így nehéz pontosan körülhatárolni, hogy miről is van szó. Az egyik lelkész így próbálta körülírni a jelenséget:

³⁰ STREIB: Faith Development and a Way beyond Fundamentalism, 160.

³¹ KLESSMANN: Das Pfarramt, 315.

Olyan volt a vallásosság, ahogyan később itt a teológián fogalmazták meg, hogy két táborra oszlott elég élesen a társaság, a piásokra és a piésekre. Na most, a pietisták = a piések, azok szörnyen vaskalaposak tudnak lenni, ez a vonal volt az uralkodó. [...] És a vaskalaposág, ez a merev, törvényeskedő dolog... attól más ember is a haját tudta tépni. Nem nagyon volt alternatívája ennek. Tehát ez a mélyen vallásos kegyességi pietista vonal volt a kínálat ott, a másik pedig ennek a természetes, kamaszos, zabolátlan, dühös elutasítása. És mélyen meg tudtam érteni mindkét tábor. Én nem váltam lázadó elutasítónak, én ezt a fajta kegyességet éltem, azzal együtt, hogy a szeretetlenségi részét nem tudtam magamévá tenni törvénykezés szintjéig. És azért nem, mert ott éltem eleven emberekkel, és kimondatlanul, de értékelték. Az osztálytársaim és a szobatársaim. (5,33)

Valószínű, hogy a teológiai hallgatók többsége nem tudná magát egyértelműen egyik vagy másik csoportba behatárolni a teológia elején/során, hiszen sokféle módon vélekedhetnek a kultúráról, egyházzal, hitről és tudományról. A két pólus érzete azonban segít a belső feszültségeket csoportszintű konfliktusokra kivetíteni, kézzelfoghatóbbá tenni.

Nem kerestem barátokat, de mégis találtam. És hogy milyen hitélet zajlott. Voltak azért különböző kis összeverődések, meg alkalmak, de hogy mik voltak, már nem rémlik, vagy hogy volt-e valami. Amik kimondottan, tehát. Akár egy sörözés keretében építettük föl és kerültek szóba különböző teológiai témák. [...] Azért voltak ilyen viszonylag szűk, nem azért volt szűk, mert nem lehetett bejönni, hanem valahogy úgy alakult, hogy nem egy 50 fős, hanem 5–10–20 fős beszélgetések. [...] Adott esetben mindig hozta ezt a ki mit tanult éppen. Meg kinek melyik könyvet, kinek mit olvastunk és akkor abból merre, meddig merítkeztünk. Volt azért teologizálás. Szó se róla. Sokat volt teologizálás itt a [étterem neve]. Igen. De hát ugye a barátságra ezt tudom mondani, hogy én nem akartam, kerestem barátokat, meg már szerintem akkor is túl sok volt a barátom, ahhoz hogy barátot keressek, de azért lettek barátaim. (1,17)

Az „ők” és „mi” különbségtétel egy „meta”-szinten működő, a sokaságot jelentő „azok” mintázatát tükrözi. Több lelkész arról számolt be, hogy személyes szinten „én-te” relációkban nem áthatolhatatlanok a klikkek közötti ellentétek:

Persze voltak pozitív fordulatok is, tehát nekem az egyik nagy élményem az, hogy a [név]-val mi nagyon jó barátok lettünk. [...] mi teljesen más táborban fociztunk, [...] ő az, aki stréber volt, mi meg a kocsmalátogatók, tehát [étterem név] tanszék. [...] Ezt hát ő ezt így el is fogadta, de hát pont emiatt nem is kommunikáltunk. Ez igaz a [másik név]. A [másik név] az meg BSZ-esként jött teológiára. [...] És mind a kettővel tök jóba lettem, és mondták, hogy számukra mekkora élmény az, hogy a piásokból – ugye ők voltak a piések, mi meg a piások. (22,108–109.)

A teológiai oktatás kettősségét abban is láthatjuk, miszerint valaki a teológiában a tudományos sztemderdek szerint felépülő szellemi műhelyt lát, mások pedig a teológiában a hitet „védelmező” és továbbadó lelki központot várna el.

Az ortopathos megélése a teológián

Graham Cheesman kritikája a teológiai oktatással kapcsolatban: „A teológiai képzés téves elképzeléseket rejt magában mind a teológia, mind pedig a képzés terén, már amivé a 20. századra zsugorodott sajnos e szöösszetétel jelentése. A teológia különböző tudományos részdiszciplínák gyűjtőfogalma lett, mely nélkülözi az Isten szeretetét és személyes megtapasztalását. A képzés pedig többnyire az oktatás és a tudományművelés szinonimájává vált, semmint a személy érésének a tanulás általi segítését jelentené.”³² Ahogy Cheesman is rávilágít, a teológiai oktatásban a hit megélése kulcsfontosságú, de ezen a területen érzik magukat leginkább elhagyatva az interjúk alapján a volt teológusok:

Ugye azt szokták mondani, a teológia nem a hitben megerősítés időszaka, hanem a hit próbája. (13,20)

A szpiritualitás is hiányzott az egyetemről. Voltak nekünk itt ilyen évfolyam-áhítataink, ilyen közös áhítataink, ahol megmelegedtünk, de egy ilyen átfogó szellemi vezetés, egy profétikus látás, az nem volt. (5,1)

A Szentírás által tanított igazságokat szabadon értelmezzük. Mintha jogunk lenne hozzá, mintha a Szentírás tanítása fölött valók lennénk. „Kilúgozzuk”, relativizáljuk, gyengítjük az igék értelmét és üzeneteit. Már a papképzőben rengeteg lókuszt hitelességét megkérdőjelezzük. Aztán csodálkozunk, hogy a református lelkipásztor miért nem tud prédikálni és miért üresek a templomok. Drámai baj. Nem olyan régen beszélgettem valakivel, aki ma diák az egyik teológiánkon, elmondta – komoly hívő fiatalunk –, hogy kétségbe ejti az, amit tanítanak. Mert úgy érzi, hogy teljesen kikezdi az élő hitét, a Jézusba vetett élő hitét. (15,17)

A teológiai képzés során több olyan kompetenciaterület van, amely elsődleges prioritást élvez: ilyen például a kognitív tudás és a verbális készségek.³³

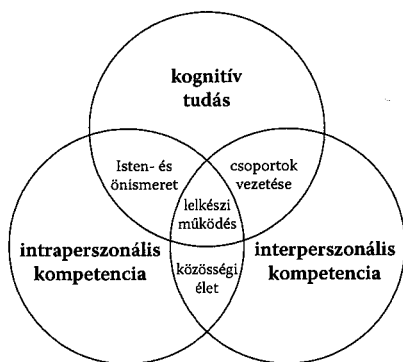
³² CHEESMAN: *Competing Paradigms in Theological Education Today*, 484–485.

³³ Gardner a többbrétű intelligencia kapcsán számos különböző területet határol el, benne a jól ismert kognitív, az intraperszonális, interperszonális, nyelvi, logikai-matematikai, téri, testi-kinesztéziás logikai, zenei, természeti, spirituális és egzisztenciális intelligenciával. Lásd GARDNER: *Intelligence Reframed*, 72–82.

A teológiai oktatás ezeket tartja legfontosabbnak, de a teológiának a verbális és a logikai intelligencia fejlesztésén túl a zenei készség, illetve az inter- és intraperszonális intelligenciák területeivel is foglalkoznia kell. A lekipásztori identitás szempontjából mint teológus fontos, hogy „okos” ember legyen, mint vezető fontos az, hogy tudjon kapcsolatot teremteni és ápolni, de fontos az is, hogy az Istennel való személyes kapcsolat megélője és szószólója legyen a gyülekezetben (intraperszonális intelligencia). Ennek a belső megélésnek és Isten-kapcsolatnak példája az egyik lelkész vallomása:

Szembesültem azzal, hogy nem az a fontos, hogy kik veszik körül az embert, hanem az a fontos, hogy milyen úton indul el. És a teológia számomra mindig is egy olyan dolog volt, ami sok tekintetben meghatározó volt ugye, tanulmányi szempontból is, leginkább abból a szempontból, hogy lássam azt, hogy mennyire fontos erős szövetségben lenni Istennel. Mert nem az egyház fogja megtartani az embert, hanem az Isten. (7,1)

Valljuk, hogy a lelkészt alkalmassá Isten teheti a szolgálatra, de emberi szinten léteznek olyan kompetenciaterületek, melyeket a teológiai oktatás kapcsán szem előtt lehet tartani.³⁴ Ezt a „kompetenciaterkép” szemléltetem az alábbi ábrán:³⁵

A gyülekezet tagjai „bölcsest” várnak az ige hirdetőjétől, és ebben az életkorban a bölcsesség az élő tradícióval való párbeszédéből jöhet a fiatal életébe. Személyes élettapasztalata önmagában még nem lenne elég ahhoz, hogy nálánál tíz-húsz-harminc évvel idősebbek számára „lelki vezető” lehessen.³⁶ Isten Igéjének a perspektívái, a megértett igazságok, az elődök, mentorok szempontjai mind segítséget nyújthatnak a fiatal számára a hit és az élet kérdéseinek reflexiójában.

³⁴ PAZMIÑO: By What Authority Do We Teach?, 120.

³⁵ Saját szerkesztés.

³⁶ ERIKSON: Identity – Youth & Crisis, 140.

A hit Isten ajándéka, de a hit útján való növekedés segítése feladata az egyháznak és a teológiának is, ahogy James Fowler fogalmaz: „A keresztyén közösségnek a hivatásvégzés lelkületét kell nyújtania, amely megerősíti a fiatalokat a félelmeikkel és a szenvedélyekkel való küzdelemben, egyrészt támogatva őket talentumaik és a világ szükségéi szerinti hivatásuk megtalálásában, másrészt medret adva a lehetőségeik és kreativitásuk kiteljesedésének.”³⁷

Mivel a hit megélésének segítése rendszerszinten nem volt a képzésben mindig kielégítő, ezért „alulról jövő” kezdeményezésként volt, amikor a diákok maguknak szervezték meg a lelki élet alkalmait:

A teológia egészének a hitéletét nem tartottam olyan magasröptűnek. Mi ezt úgy csináltuk a barátaimmal, hogy szerveztünk külön bibliaórát magunknak, meg imaközösséget, és tudtuk meg, hogy van, aki röhög rajtunk, nyilvánvaló volt, hogy „ilyen hülyék vagytok, bejöttök fél 8-ra ahelyett, hogy aludnátok”. Engem a teológia másodévtől kezdve megerősített a hitemben. Bennem, mire én a teológiáról kikerültem, semmi kétség nem volt, hogy a legjobb döntést hoztam meg és nekem lelkésznek kellennem. (14,83)

Volt arra is példa, mikor egy-egy gyakorló lelkész vagy egyetemi professzor köré gyűlve éltek meg lelki közösséget a hallgatók a teológiai évek során:

Harmadévesek voltunk, amikor [professzor neve] bácsira is nagyon ránehezedett a teológushallgatók állapota, lelki állapota. Egy reggeli áhítat után fölállt és egy perc türelmet kért. Akinek fáj az, hogy itt a teológián van, aki szeretne változtatni ezen, aki szeretné, hogy Isten lelke változtasson a teológusok lelki állapotán, a teológia lelki állapotán, azt szeretettel várom minden csütörtökön délután 16 órától a lakásomon. Egy teológiai professzor, aki nem csak tudós prédikátor, aki a lelki atyánkká lett. A gyakorlati teológia professzora, aki klasszikus tanító prédikátor volt, ezeken a csütörtök délutánokon [...] nem volt annyi szék a lakásban, mint amennyien voltunk. 20–25-en voltunk bent a lakásban, szőnyegre, földre, szekrénynek támaszkodva, ablakba, ki hol ült, ki hol talált helyet. [professzor neve] bácsi elővette a Mindennapi kenyérünket, fölolvasta a három ígét. Megkérdezte, hogy ki beteg a diákok közül, kinek van valamilyen baja, miért kell imádkozni? Ezzel eltelt kb. 10 perc. Majd fél órát imádkoztunk. Háromnegyed órát voltunk együtt. Egy tudós teológus professzor, lelki atyaként a diákokkal együtt Isten előtt, óriási élmény volt. (27,3)

Több lelkész is rendszerszintű javaslatokat fogalmazott meg ezen a területen:

Ami ott egyáltalán nincs meg, hogy az embernek a személyes istenkapcsolatára meg lelki életére, legalábbis én ezt tapasztaltam, hogy nyilván alakult, meg változzon, meg nyilván hatások így is értek, meg tudom, meg a társakkal való

³⁷ FOWLER: *Becoming Adult – Becoming Christian*, 118.

dolgok, ezek nagyon sokat segítettek. De hogy nincs beépítve a rendszerbe az, hogy legyen mondjuk egy heti, havi lelki vezetővel való találkozás, vagy hogy reflektálj mindarra, amit tanulsz. Az, hogy benned ez mit hoz elő, hogy ne csak azt tudd, hogy a tantárgy vagy a könyv mit ír le, hanem mondjuk ez rád milyen hatással van, hogy ez téged hogyan alakít. Tehát hogy ezek, ezt a részét érzem hiányosnak a teológiai képzésnek. (21,33)

Én nagyon-nagyon sok önismeretet vinnék be, mert minden emberekkel való foglalkozásnak, szakmának ez fontos. A teológiában főleg azért, mert hogy az embereknek azzal a lényegével foglalkozunk, amely mégiscsak a spiritualitás, és lelkiekben élük ki a személyiségüket. Hogyha valaki saját magával nem foglalkozik ezen a téren, akkor szerintem nem fogja tudni. Mint ahogy egy pszichológusnál elmondják azt, hogy aki maga nem végez önismeretet, a másikban is saját magát fogja terápiáztatni. Ez azt hiszem, hogy a lelkészre is igaz, hiszen magát fogja prédikálni, és nem Istent, amíg a saját istenkapcsolatára nem mélyül el önismereti szinten is. Az Isten története és az én történetem hogy és hogyan kapcsolódott össze, hol vannak azok a pontok, ahol igazából nem is annyira Istenről szól, hanem rólam. (3,59)

Ahogy a fenti példák is mutatják, a teológiai képzés legnagyobb specifikuma és egyben legnagyobb kihívása az egyetemi közegben, hogy a lelki növekedés helye is legyen.

A szakmai életre készítés

Sola experientia facit theologum.³⁸ Egyetérthetünk Lutherrel, aki szerint a teológust a gyakorlat teszi lelkésszé. Ez a gyakorlat már a teológián elkezdődik. Sok mindent majd a gyülekezeti életben sajátít el a jövődöbéli lelkész, viszont a teológiai képzés is meghatározó része annak, hogyan áll majd szolgálatba a teológus. Gyülekezeti élet és teológia közti szakadék létezik, csakúgy, mint más szakmánál az elméleti képzés és gyakorlati élet esetében is.³⁹ Több lelkész is említést tesz erről:

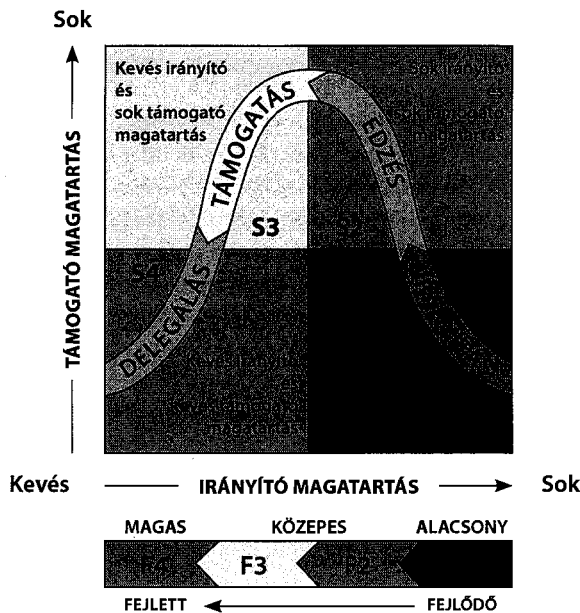
Mert a következő a kérdésem nekem mindig a tudománnyal, hogy életre tanít, vagy pedig ilyen életidegen és száraz. Én inkább ilyen irodalomelméleti kérdés-ként fogtam fel érettebb fejjel, hogy mit csinál egy szemináriumon egy irodalommal foglalkozó tanár az ELTE-n. Maga köré gyűjti a csibéit és elvonul velük kotkodácsolni az elefántcsonttoronyba, és művészeti finomságokkal foglalkozunk, vagy kiveti az utcára, az életbe, mint ahogy Shakespeare tette ezt, és az

³⁸ Luthert idézi EBELING: *Studium der Theologie*, 175.

³⁹ OTTO: *Kirche und Theologie*, 48.

életre tanít az irodalommal. Most a teológiának az életről kell szólnia, az ember problémáiról és az arra adott válaszokról. És tulajdonképpen ezeket a válaszokat nem nagyon kaptam meg. A [név] volt egy zseniális megfogalmazása, mikor átjött [város név], a teológiáról a [város név] teológiára: [...] hát lehet, hogy itt a másfél méterre két métert ugranak a hosszútávugrók, de 8 méter a világcúcs, és amúgy nem hosszút, hanem magasat kellene ugrani. Ez nekem úgy a szívemből szólt, amikor leírta a [város név] teológia helyzetét. (5,8)

A tanítás és nevelés önmagában komplex és nehéz feladat. Fontos lenne egységben látnunk az egyetemi képzést és a gyülekezeti tanoncéveket.⁴⁰ Az egyház nem a teológián kívül és a szolgálat sem csak a teológia után kezdődik, hanem a teológiai stúdium az egyház szolgálatának és a közösség megélésének egy formája.⁴¹ Amit a hallgató az egyetemen tanul, az is formálhatja később a gyülekezeti kultúrát és a jövőbeli lelkész kapcsolódásait a kollégáihoz és az egyházszervezethez egyaránt. A teológia nem önmagáért van, a lelkészi munka fő folyamata a gyülekezetekben, intézményekben és miszsiókban zajlik, de támogató folyamatként mégis kulcsszerepe van az egyház egésze szempontjából. Ahhoz, hogy az egyetemi képzést és az azt követő „tanoncéveket” egy rendszerben lássuk, egy lehetséges modell a Hersey- és Blanchard-féle helyzetfüggő vezetés elmélete.⁴²

⁴⁰ DYKSTRA: Growing in the Life of Faith, 139.

⁴¹ I. m., 146.

⁴² BLANCHARD-ZIGARMI: Helyzetfüggő vezetés, 3. kk.

A munkatárs vagy tanuló szakmai jártasságához mérten ez a modell a vezetésben megkülönböztet irányító, edző, támogató és delegáló vezetési stílusokat. A teológiai évek egészére értelmezve a modellt, célravezetőnek tűnik, hogy a képzés során a teológiai képzés jellege változzon az irányítóból a támogató tanítási formák felé. A hallgatók kompetenciáinak változásaira érzékeny képzés egyre inkább az önállóságra nevelés felé kell mozduljon.⁴³ A teológiai tanulmányok elején fontos, hogy sémarendszerekkel, keretekkel, elvárásokkal tisztába kerüljön a hallgató. Ahogy azonban egyre kompetensebben sajátít el sémákat és kezd látni összefüggéseket, fontos, hogy egyre inkább teret kapjon a személyes reflexió, az önálló vélemények megformálása, kialakuljon egy nem átvett, hanem személyes látás a hit és az élet kérdéseiről. A teológiai képzést követően az irányításnak kevesebb szerep, viszont a fiatal szárnypróbálgatásainak fontos szerep jut. Itt a támogatás a legfontosabb bizonyos korrekciókkal. A teológiai tanulmányok és a gyakorlati év után fontos, hogy olyan közegbe kerüljön a hallgató, ahol önállóan is kap feladatokat. Kevés irányítás mellett és kevesebb kontroll mellett tudjon önálló módon neki delegált feladatokban helyt állni. Ekkor már mindenképpen fontos, hogy a hallgató kikerüljön a gyerekszerepből, egyre inkább felnőttként tekintsen rá a mentorlelkész, vezető lelkes, teológiai tanár, hiszen fontos, hogy egyre inkább a közösség felelős vezetőjévé váljon.⁴⁴ David Tracy az élet teológiai reflexiójára való felkészítésről így ír: „A vallások felteszik és választ kínálnak az élet olyan alapvető kérdéseire, mint emberi létünk értelme és igazsága az egyedülletben, a közösségben, a történelemben és a világegyetemben. A teológusok azt a szellemi kalandot vállalják, mely szerint a vallási tradíciók ilyen kérdésekre autentikus választ adnak. Minden teológiának feladata az ilyen végső kérdések őszinte és jó felvetése és a válaszok szenvedélyes és következetes megfogalmazása.”⁴⁵

A teológiai képzés mint „edzés”, reflexióra késztetés megvalósulásáról az egyik lelkes a következőket mondta:

Annak örülök, hogy mindig volt, tehát voltak tanáraink, akikkel tudtunk beszélgetni úgy is, hogy kritikusan. És ez most nem egyfajta egyházkritikát jelentett, hanem egyfajta egyházi realizmust. Mert valljuk be őszintén, hogy a teológiának a világa az messze áll az egyház valóságától, amit az ember elsőleg láthat benne. De hogyha kellően... távolról nézi, vagy a megfelelő beágyazottsága megvan, akkor viszont már nem lesznek kérdései, mert egészen világosan tisztában lesz azzal, hogy mi a helyzet. (7,75)

⁴³ OSMER: *A Teachable Spirit*, 220.

⁴⁴ WOLF-ROSANNA: *Az embervezetés művészete*, 151.

⁴⁵ TRACY: *The Analogical Imagination*, 4.

A teológia gyakorlati évét, illetve régebben a segédlelkészséget mint a „támogatás” igényét a következő interjúrészletből is láthatjuk:

Szóval az egy felejtős dolog, hogy miért nem nevelnek ki olyan lelkészeket, akik minden területen meg tudják állni a helyüket, mert ilyen nincs, ez lehetetlen, nem lehet jó lelkészt kiképezni. Jó lelkész attól lesz valaki, hogy alázattal, nyitottsággal elfogadja azt az utat, amit az Isten elé tesz, amit úgy érzi, hogy járnia kell, és szép lassan majd azzá válunk. Én ezt éreztem, azt, hogy a teológusok jó lelkészként akarnak kikerülni, köztük én is nyilván a teológiáról, holott ez egy irreális elvárás. Jó lelkésszé majd pár év vagy évtized alatt válunk vagy nem válunk, de hogy ez nem a teológián fog eldőlni, az biztos. Szóval ezt, amit, hát... Én ezt úgy fogalmaztam meg, és ezt vállalom is, hogy túl sokat nem adott nekem ilyen szempontból a teológia, de nem is rontott. Tehát én végigmentem rajta, mint egy pallón a szakadék fölött, aztán kész, ennyi. Nekem utána kezdődött nagyon a formálásom, kinn a terepen, már a valós életben. (18,21)

Egy fiatal lelkész a delegált felelősség kapcsán beszél arról, hogyan élte meg a gyülekezeti életben kapott felelősséget és hatalmat:

Szakmailag nagy hibákat követtem el, sok butaságot. Volt egy ifi, amit kettéválasztottam, az egyik el is halt. Azt én elcsesztem konkrétan, ezen nincs mit szépíteni. A másik kivirágzott, onnan van a másik öcsémnek a felesége. De hát ez nem változtat azon, hogy kidobtam az ablakon egy tucat embert, vagy nem tudom, mennyit. De hát nem csak ez, egy csomó nagyon nagy, nagyon súlyos hibát követtem el út közben. De hát ez van, ezek a tanulóévek. (17,30)

A lelkészképzés kétezer éves történetében volt olyan időszak, amikor a püspöknél, előljárónál, sztárecnél laktak a növendékek, és életközösségben tanulták meg mindazt, ami a lelkészi szolgálathoz szükséges.⁴⁶ Volt olyan korszak, amikor a kolostorok és papi szemináriumok voltak a szolgálatra való felkészítés helyei. Az egyetemek a kolostori és konventi életet kiegészítő tudományos képzés helyei voltak. Ma azonban az egyetemi képzések átalakulásával, a teológiai képzés céljainak és eszközeinek rendszerszintű átstrukturálására van szükség.⁴⁷ Ehhez a munkához a felnőttkori tanulás szemléletét kell szem előtt tartanunk, amelyben a hallgató partnerként és jövődöbéli munkatársként éli meg a lelkésszé válás teológiai éveit.⁴⁸

⁴⁶ MIHÁLYFI: A papnevelés története és elmélete, 13.

⁴⁷ Vö. FEKETE: A református lelkészképzés jövőképe, 73–79.

⁴⁸ PÁNGYÁNSZKY: Tanítás és tanulás felnőttkorban, 191–193.

Összegzés és kitekintés

A társadalmi változásokkal, kulturális átalakulással a lelkészszerp is sokat változott az elmúlt évtizedek során, és a lelkészeknek egyénenként és lelkész közösségként is feladata, hogy a hívő élet „élő emberi dokumentumai”, só és világosság legyenek a világban.⁴⁹ Amikor a lelkészképet vizsgáljuk, az egyik legfontosabb kritériumnak vallom, hogy az egész személyiséget egységben kell szemlélnünk, ugyanis a szakmai szerep kialakulásának útja nem megérkezésekről vagy elért célokról, hanem folyamatról szól.⁵⁰ A lelkésszé válás nem független a kontextustól, de minden kontextusban van lehetőség a tanulásra, növekedésre, hiszen a lelkési szolgálat számos készség és képesség „elég jó”, haladó szintű használatát feltételezi. Életünk különböző területein eltérő mértékben válunk gyakorlottá. A lelkési hivatás megélésének tanulása egy többfázisú folyamat. Az első fázis az, amikor valaki látja azt, hogy mit jelent lelkésznek lenni. Van, aki már a szülői házban úgy nő fel, hogy felmenői között lelkészek vannak, és akár kisgyerekkorától testközelből látta, hogy hogyan éli meg valaki a lelkési hivatását, míg más csak egy későbbi életszakaszban találkozik gyülekezettel. A lelkésszé válás következő fázisa már az, amikor a gyülekezetben olyan szerepeket próbál ki a jövődöbéli lelkész, amely kapcsolódik a későbbi lelkészszerpéhez. Ez lehet a teológiai évek előtt, alatt, illetve utána is: például ificsoport-vezetés, lelki gondozói beszélgetés, táborszervezésben való részvétel stb. A következő fázis az, amikor már a közösség jóváhagyásával belép valaki a lelkési tisztségbe és előbb kezdő, majd haladó szinten otthonosan tud mozogni ebben a szerepben. A lelkészséggel már nemcsak nézi, hogy mások hogyan csinálják, nemcsak csinálja azt, ami megértése szerint a lelkész munkájához tartozik, hanem „mint hivatásos hívő”, ő maga is tanítja azt, hogy mit jelent Krisztus-követőként élni a világban. A lelkésszé válás nemcsak egy szereptanulási folyamat, hanem egy identitás szintű megélése a hívő életnek. A lelkési hivatás meglátásom szerint leginkább abban különbözik más hivatásoktól, hogy a lelkész nemcsak találkozik a keresztyén hit megélésének kérdéseivel és dolgozik, mint minden más hívő, hanem ő ezt „a többiek elé éli” és tanítja is.⁵¹ Az Istennel megélt kapcsolata a világ dolgaira és önmagára való reflexiója, amelyet időről időre – akár a szószéken, hittanórán, személyes beszélgetésben „közkinccsé tesz”. Ez egy olyan életforma, mely folyamatosan keresi a kapcsolópontokat a Biblia bizonygátele és a mai világ között.⁵² A lelkészekkel készült interjúk is mutatják, hogy

⁴⁹ GERKIN: *The Living Human Dokument*, 43.

⁵⁰ CSEPELI: *A szervezkedő ember*, 349.

⁵¹ SCHAREN: *Faith as a Way of Life*, 1.

⁵² CARROLL: *God's Potters*, 32.

a Krisztus-követés számos formát ölthet az egyházi szolgálaton belül is, de tartalmát tekintve az Isten kegyelmének kereséséről és az adott kontextusban való megtapasztalásáról tesznek bizonyosságot ezek a történetek. A Kr. u. 4. században a kappadókiai atyák egyike, Nazianzi Gergely így jellemezte az egyházi szolgálatban állók Istennel való kapcsolatának elsőrendűségét: „Az embernek előbb magát kell megtisztítania, mielőtt másokat tisztítana; előbb magának kell bölcsé válnia, mielőtt másokat bölcsességre vezetne; világítania kell, és a fényt kell továbbadnia; Isten közelébe kell kerülnie és úgy vezetni másokat oda; megmentettnek kell lennie és úgy munkálkodni mások üdvéért.”⁵³ Úgy gondolom, hogy a 21. században élő keresztyénként és lelkészként nekünk is ez a szolgálatunk örök lehetősége és állandó feladata. A lelképásztornak, ahogy minden hívőnek, szüksége van arra, hogy Istennel, önmagával és környezetével kapcsolatba kerüljön és maradjon. Őszinte legyen magához, nyitott az emberekre, megélje hitét és Krisztusba vetett reménységét. Lelkészként ez kiegészül azzal, hogy feladatunk oda menni, ahol az emberek vannak, azon a nyelven szólni hozzájuk, amelyen értenek, és úgy melléjük állni, hogy az számukra és számunkra a hitben való növekedés alkalmá legyen.

Bibliográfia

- ◆ BERGER, P.–LUCKMANN, T.: *A valóság társadalmi felépítése – Tudásszociológiai értekezés*, Budapest, József Műhely Kiadó, 1998.
- ◆ BLANCHARD, K.–ZIGARMI, P.: *Helyzetfüggő vezetés*, Budapest, Bagolyvár Kiadó, 1998.
- ◆ CARROLL, J. W.: *God's Potters. Pastoral Leadership and the Shaping of Congregations*, Pulpit & Pew, 2006.
- ◆ CASTELLS, M.: *The Power of Identity – The Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. 3, Oxford, Blackwell, 1997.
- ◆ CHEESMAN, G.: Competing Paradigms in Theological Education Today, in *ERT* 17 (1993), 484–499.
- ◆ CSEPELI, Gy.: *A szervezkedő ember – A szervezeti élet szociálpszichológiája*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- ◆ CSERVENYÁK, T.: *Szorfólés a motivációs ciklus hullámain: a vezetés abszorpció modellje*, digitális hivatkozás, elérhető: <http://tudatosvezetes.blogspot.hu/2011/07/szorfoles-motivacios-ciklus-hullamain.html> (utolsó letöltés dátuma: 2016. január 16.).

⁵³ Értelmezésem szerint az elsőrendűség itt nem időbeliséget, hanem fontossági sorrendet jelöl. Nazianzi Gergely beszédeiből idézi (2,71) PURVES: *Pastoral Theology in the Classical Tradition*, 9.

- ◆ DRECHSEL, W.: *Lebensgeschichte und Lebens-Geschichten: Zugänge zur Seelsorge aus biographischer Perspektive*, Gütersloh, Gütersloher/Chr. Kaiser, 2002.
- ◆ DYKSTRA, C.: *Growing in the Life of Faith – Education and Christian Practices*, Louisville, Geneva Press, 1999.
- ◆ EBELING, G.: *Studium der Theologie – Eine enzyklopädische Orientierung*, Mohr Siebeck, 2012.
- ◆ ERIKSON, E. H.: *Identity – Youth & Crisis*, London, Faber, 1968.
- ◆ FEKETE, K.: *A református lelkészképzés jövőképe*, in Szabó, L. (szerk.): *Mérlegen a lelkész*, Gyülekezetpedagógiai füzetek 2. Budapest, Teológiai Irodalmi Egyesület, 2000, 73–79.
- ◆ FOWLER, J. W.: *Becoming Adult – Becoming Christian – Adult Development and Christian Faith*, San Francisco, Jossey-Bass, 2000.
- ◆ FOWLER, J.: *Stages of Faith: the psychology of human development and the quest for meaning*, New York, Harper and Row, 1981.
- ◆ GARDNER, H.: *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*, Basic Books, 1999.
- ◆ GERKIN, C. V.: *The Living Human Dokument – Re-Visioning Pastoral Counseling in a Hermeneutical Mode*, Nashville, Abingdon Press, 1984.
- ◆ GRÄB, W.: *Lebensgeschichten Lebensentwürfe Sinndeutungen – Eine praktische Theologie gelebter Religion*, Gütersloh, Chr. Kaiser/Gütersloher Verlagshaus, 1998.
- ◆ KLESSMANN, M.: *Das Pfarramt – Einführung in Grundfragen der Pastoraltheologie*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 2012.
- ◆ LEVINSON, J. D.: *Seasons of a Woman's Life*, New York, Alfred A. Knopf, 1996.
- ◆ MÉRŐ, L.: *Észjárások – remix: a racionális gondolkodás ereje és korlátai*, Budapest, Tericum, 2006.
- ◆ MÉRŐ, L.: *Maga itt a tánctanár? Pszichológia, moralitás, játék és tudomány*, Budapest, Tericum Kiadó, 2015.
- ◆ MIHÁLYFI, Á.: *A papnevelés története és elmélete*, Budapest, Szent István Társulat, I. kötet, 1896.
- ◆ OSMER, R.: *A Teachable Spirit – Recovering the Teaching Office in the Church*, Louisville, John Knox Press, 1990.
- ◆ OSMER, R.: *Teaching for Faith: A Guide for Teachers of Adult Classes*, Louisville, Westminster/John Knox Press, 1992.
- ◆ OTTO, G.: *Kirche und Theologie – Beiträge zu einem Klärungsprozeß*, Hamburg, Furche Verlag, 1971.
- ◆ PÁNGYÁNSZKY, Á.: *Tanítás és tanulás felnőttkorban – Szemléletváltás a felnőttkatekézisen*, Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem, 2015.

- ◆ PAZMIÑO W. R.: *By What Authority Do We Teach? Sources for Empowering Christian Educators*, Grand Rapids, Baker Books, 1994.
- ◆ PAZMIÑO, W. R.: *God Our Teacher: Theological Basics in Christian Education*, Grand Rapids, Baker, 2001.
- ◆ PAZMIÑO, W. R.: *Principles and Practices of Christian Education: An Evangelical Perspective*, Eugene, Oregon, Wipf and Stock Publishers, 2002.
- ◆ PIAGET, J.: *Szimbólumképzés gyermekkorban*, Budapest, Kairosz, 2004.
- ◆ PURVES A.: *Pastoral Theology in the Classical Tradition*, Louisville, John Knox Press, 2001.
- ◆ RAVASZ, L.: *A világnézet*, in Domanovszky, S. (szerk.): *Magyar művelődéstörténet*, V. kötet – Az új Magyarország, Magyar Történelmi Társulat, 1939–1942 (reprint: Budapest, Arcanum, 2003, 309–316).
- ◆ SCHAREN, C.: *Faith as a Way of Life – A Vision for Pastoral Leadership*, Grand Rapids, Eerdmans, 2008.
- ◆ STREIB, H.: Faith Development Theory Revisited – The Religious Styles Respektive, in *The International Journal for the Psychology of Religion* 2001/3 (2001), 144–158.
- ◆ STREIB, H.: Faith Development and a Way beyond Fundamentalism, in Christiane, T.–Dirk, H.–Sara, M.–Walter, N.–Walter van, H. (ed.): *Faith based radicalism: Christianity, Islam and Judaism between constructive activism and destructive fanaticism*, Gods, humans and religions 10, Bruxelles, Lang, 2007, 151–167.
- ◆ SWINTON, J.–MOWAT, H.: *Practical Theology and Qualitative Research*, London, SCM Press, 2013.
- ◆ TILLICH, P.: *Rendszeres teológia*, Budapest, Osiris, 1996.
- ◆ TRACY, D.: *The Analogical Imagination, Christian Theology and the Culture of Pluralism*, Crossroad, 1981.
- ◆ WOLF, N.–ROSANNA, E.: *Az embervezetés művészete*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011.
- ◆ ZIMBARDO, P.: *Időparadoxon*, Budapest, HVG Kiadó, 2012.

Ajánlott irodalom

- ◆ HIGTO, M.: *A Theology of Higher Education*, Oxford, Oxford University Press, 2012.
- ◆ WHITE, C.–WOODFIELD K.–RITCHIE, J.: Reporting and Presenting Qualitative Data, in Ritchie, J.–Lewis, J. (ed.): *Qualitative Research Practice – A Guide for Social Science Students and Researchers*, London–Thousand Oaks–New Delhi, SAGE Publications, 2003, 287–320.